

בְּמֵאֵי זְכַיִן

בתפקידן של בית יעקב

דברים שנאמרו שנת תשע"ט
במלאת י"ב חודש על הרבנית ע"ה

נכתב על ידי אחד השומעים

אלול תשפ"א

דברים שנאמרו
מנחם אב תשע"ט
במלאת י"ב חודש
על הרבנית ע"ה

אשר הטתה שכמה לסיבול
למען עמל התורה ודקדוק המצוות
בענוה ובהצנע לכת
נלב"ע ט' אלול תשע"ח
[נוסח המצבה]

ניתן להשיג

את הספר דברי חיונוק והדרכה
ואת החוברות בכתובות דלהלן

זכרון יעקב: רח' הזית 2 משפ' גריינמן

בני ברק: רח' חידושי הר"מ 3 קומה ב'

ירושלים: בטל' 0533-14-7720

לכתובות נוספות: ניתן לשמוע ברא קולי 05832-19-695

052-718-3997

תוכן ענינים

א	פתיחה.....
א	יסודות בית אביה.....
ג	אהבת תורה.....
ו	כל ילד "בן יחיד".....
ז	בין אדם לחבירו.....
ט	הצנע לכת.....
יא	לשמוח ולשמוח במה שיש.....
יג	דעת התורה לענין נקיון ועדינות.....
טז	יוזם ולילה.....
יז	הבורח מן הכבוד.....
יח	אל תרבה שיחה ...
יט	לשמוח בקשיים שבקיום המצוות.....
כ	שמירת התורה בדקדוקיה.....
כא	הסתכלות כללית.....
כב	הציפייה למשיח.....
כב	סיכום הדברים.....
כג	ליקוטים מתוך שיחות על מסירות לתורה.....
	מלחמת היצר בידים - מכתב • הרגשת השותפות • עזר כנגדו • להתפלל על הצלחת הבעל • מהי מסירות נפש לתורה - מכתב • מסירות לרציפות הלימוד - מכתב • משים עצמו אכזרי • בסדרי הלימוד

פתיחה

כתב הנתיבות בצואתו לבניו וז"ל "ותספידו אותי, ואם לא תוכלו בעצמכם תשכרו מספידים, כיון שחז"ל הקפידו על זה מאוד, ובודאי לא הקפידו על זה משום יוהרא, ובודאי יש בזה איזה תועלת, ואין איתנו יודע עד מה ודעתם רחבה וכו'. עכ"ל.

עוד מבואר בגמרא שנתבעו כארבעים שנה לאחר מיתת שאל על שלא הספידוהו כהלכה, והיה רעב בימי דוד, ודוד המלך אמר שהרי אין להספיד לאחר י"ב חודש ולכן עשו לו ענין של כבוד בהוראת שעה.

אמנם איננו יודעים מהו הענין הגדול שבהספד, ומה התועלת שיש לאדם ממה שמספידין אותו, [ובפרט אמנו מורתינו הכ"מ שלא היה לה שום רצון מעין זה כלל, ובודאי לא שידברו אודותיה או ישבחוה], אך נאמנים עלינו דברי חז"ל, ויה"ר שיהיה לתועלת ללמוד מזה מה שאפשר.

יסודות בית אביה

אביה ואמה הגיעו לארץ ישראל בגפם במסירות נפש, אביה הרה"צ רבי ישראל נולד בקעלם סמוך לפטירתו של הגר"י סלנטר, אביו רבי יצחק דוד רוטמן שהיה תלמידו של הגר"ס קראו "ישראל" על שמו, בבחרותו הגיע לארץ לבדו, וכשהשתדך הדבר היחיד שהביא עמו היו בגדיו שהגיע עמם מליטא, [כשלא היה כלום בבית היה רגיל לומר בלשון מליצה, מה שהבאתי איתי מליטא עוד נשאר לי], בשטר התנאים ראינו שהיה כתוב "החתן העומד מצד עצמו..." , אמה היתה יתומה והגיעה עם משפחת דודה מהעיירה וילקומיר שבליטא, משפחותיהם היו מיוחסות מאוד, אבי אמה הגר"ר יהושע אהרן כץ היה מיוחס להש"ך, [והיה לה דוד שהיה דיין אצל רבי יצחק אלחנן].

אהבת התורה שהיתה בבית זה היתה ללא גבול, אביה היה תלמיד חכם כשלעצמו [היה ר"מ בישיבת תורת חיים בעיר העתיקה עד מאורעות תרפ"ט, ואחר כך היה מוסר שיעורים בזכרון משה כארבעים שנה, ושמענו בשם בני הגר"ז מבריסק ז"ל שאביהם הרב אמר להם בזמן ההפגזות בירושלים, שבשעה שרבי ישראל אומר את השיעור בזכרון משה אפשר ללכת ברחובות בלי פחד, (כי זכות התורה מגינה)], וגדול היה כבודו והערכתו לחתניו שהיו כולם תלמידי חכמים, ותמיד היה הסבא מלמד בבית שאת הכל כדאי לתת לחתנים שלומדים תורה, וכשהיה דגים בביתם אזי לעצמו היה מוצץ רק את העצמות, והיה אומר שה"עיקר" שייך לחתניו שלומדים תורה, ההתרגשות כשראה ילדים ונכדים שלומדים תורה היתה ללא גבול, וכשבחן אותם ונהנה מידיעתם היה אומר לסבתא את לא יודעת מה גודל הרכוש שיש לך.

כשהיו שומעים קול של לימוד בבית הכנסת הסמוך לביתה בשעות הלילה [אפילו בשעות המאוחרות אחד ושתיים בלילה], היתה אימה שולחת ללומד עוגה ושתייה, גם בשנותיה האחרונות, ותמיד היתה אמנו מורתנו מספרת בהתרגשות על השמחה הגדולה וההתרגשות שהיתה בבית כשהיה סיום מסכת בשיעורים של הסבא בזכרון משה, הרבה השקעה וענין היו סביב עריכת הסיומים, - היה זה נוסח של אהבת תורה מאוד מאוד מיוחדת, והיתה רגילה לומר אבינו השריש בנו תמיד אין בעולם חוץ מתורה ותורה ותורה והשאר הכל הבל הבלים.

הסבא רבי ישראל היה גם המחנך של בית יעקב הישן בירושלים, ומסר שם שיחות של יראת שמים, והיה חשוב לו מאד שכל חתניו ילבשו מלבושים כמנהג ירושלים, אבל הוא עצמו נשאר עם מעילו הארוך וכובעו כפי שבא מליטא, כי הבטיח לאביו בצאתו שלא ישנה את מלבושיו.

אחד מחתניו של רבי יצחק דוד היה הרה"צ רבי אליהו לאפיאן, והוא גר בבית גיסו הסבא לעת זקנותו כמה שנים, והיתה אמנו מורתנו מספרת בהתרגשות מה שלמדו מהליכותיו איך שנהרג לא להכביד שהיה מנקה בעצמו את הכלים, ועוד, והיו רגילין בביתם לקראו ה"דוד" ביראת כבוד.

אהבת תורה

איתא בגמרא ברכות י"ז א' גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר "נָשִׁים שְׁאַנְנוֹת קִמְנָה שְׁמַעְנָה קוֹלִי בְּנוֹת בְּטָחוֹת הַאֲזִנָּה אֶמְרָתִי", כלומר שהרי קראן שאננות ובוטחות ולשון כזו לא נזכר כלפי אנשים.

ובגמרא שם שרב שאל את רבי חייא נשים במאי זכיין במה הן זוכות לעולם הבא¹?, והשיב לו רבי חייא: שהזכות שלהם לעולם הבא היא "בְּאֶקְרוּיִי בְּנִיָּהּ לְבִי כְּנִישָׁתָא וּבְאֶתְנוּיִי גְבֻרִיָּהּ בִּי רַבָּנָן וְנִטְרִין לְגְבֻרִיָּהּ עַד דְּאָתוּ מִבֵּי רַבָּנָן"², - כלומר, זכותם היא בהבאת בניהם לבית הכנסת [ופירש רש"י שתינוקות של בית רבנן היו רגילין להיות למידין לפני רבן בבית הכנסת, ובבית המדרש שם היו שונים משנה וגמרא], ובכך שנותנות לבעיהן אפשרות לילך לבית המדרש, וממתינות לבעליהן עד שחוזרים מבית המדרש [פירש רש"י ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת].

ומובא מהגר"א שאף על פי שהם חייבות בכל מצות לא תעשה ורוב מצות עשה אפילו הכי שאל במאי זכיין, לפי שאין זכייה בעולם הבא אלא על ידי תורה, ולכן חיפש היכן חלקם בתורה, ורק עם חלק התורה מצטרף זכות המצוות.

ובמסכת סוטה כ"א א' אמרו שיש זכות לנשים שמציל אותם מן המיתה גם כשעברו עבירה שחייבין עליה מיתה, ושאלו איזה זכות, ואמרו בגמרא שם שצריך לזה דוקא זכות של תורה, ולא מספיק זכות של מצוות, לפי שהתורה מגינה ומצילה, ושאלו איך יש להם זכות של תורה הרי אינם מצוות ללמוד תורה, ומסקנת הגמרא שבשכר שטורחות על בניהם להביאם לבית הספר לקרוא ולשנות משנה, וממתינות לבעליהם עד שבאים מבית המדרש, [ופירש רש"י שבעליהם יצאו לעיר אחרת ללמוד תורה], בשכר זה הם מתחלקים עמהם בזכות הלימוד שלהם, וזהו זכות

¹ וגרסת הילקוט "במאי זכיין לעלמא דאתי".

² וגרסת הילקוט "אמר ליה בדיל דאמטיין בנייהו לבי כנישתא ומתנו בי רבנן ומייתו בנייהו מבי רב".

התורה שיש להם, ועיין מהרש"א שביאר דכיון שהם נמצאות בבית רק הם יכולות להשגיח על הילדים שילמדו תורה.

עוד יש בזה ביאור בספר יערות דבש ח"א ד' וז"ל וזהו שאלת הגמרא נשים במה זכין, רצה לומר במה מנצחים ליצר הרע, כי אין לנצח ליצר הרע רק בתורה, ונשים לאו בני תורה נינהו, אם כן במה מנצחים ליצר הרע, ועל זה משני הואיל ועל ידם נלמד, כי מסייעים לגברייהו ללמוד, והן יושבות ומתענגות בעבורם, וכן מדריכים בניהם לתורה, הרי כאילו הן לומדות התורה, ואף בזו התורה מסייעתם ללחום עם היצר הרע כאילו הן לומדות התורה, וכן בכל אדם מי שאינו בעל תורה, אם כן הרי הוא משולל מכלי זיין לעמוד נגד הצר הצורר כו', עכ"ל.

ואמרו יומא ע"ז א' על הפסוק בתהלים "שָׁוֵא לָכֶם מְשֻׁכְּמֵי קוֹם מֵאַחֲרֵי שְׁבֹת אֲכָלִי לָחֶם הַעֲצָבִים כִּן יִתֶּן לִידִידוֹ שָׁנָא", אמר רבי יצחק אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה וזכות לעולם הבא.

וזה לשון רש"י בתהלים שָׁוֵא לָכֶם בעלי אומניות המשכימים ומאחרים למלאכתם ומתפרנסים בעצבון וביגיעה בלחם העצבים של טורח, כן יתן הקדוש ברוך הוא פרנסה למי שמנדד שינה מעיניו בשביל לעסוק בתורה, לִידִידוֹ שָׁנָא למנדד מעיניו שינה, ולפי זה לִידִידוֹ מלשון נידודי שינה, מיהו פשטיה דקרא לִידִידוֹ לשון ידירות כמו שמבואר בתרגום שם, ומתפרש שידידו של הקדוש ברוך הוא לא יצטרך להשכים קום ולאחר שבת בעצבים, כי יקבל הכל מאת ד' במנוחה כישן ומלאכתו נעשית, ושני הפירושים בכלל מה שאמרו אלו נשותיהן של תלמידי חכמים, דהיינו כן יתן שכר טוב למנדד שינה למען ד', וגם שהם נקראות לִידִידוֹ של הקדוש ברוך הוא.³

והנה יש שני דרכים איך לזכות בסיוע לתורה, דרך אחת: במסירות נפש להקריב למען לימודם של הבעל והבנים ולהתאמץ ולסבול כל טורח בשתיקה ובהבלגה, דרך שניה: להרגיש שותפה בחלק התורה, שבאופן זה לא צריך להגיע למצב

³ ונראה מפני שהתלמידי חכמים שעוסקין בתורה לא מיקרי נידוד שינה, אבל הממתינות לבעליהן מונעות מעצמן שינה בכח, כמו הייתי ביום אכלני חורב וגו' ותדד שנתי מעיני, מיהו בגמרא מצינו לשון נידוד שנה על תלמידי חכמים, אבל שם זה נלמד מהפסוק בהקין, דאיתא ב"ב י' א' תלמידי חכמים המנדדים שינה מעיניהם בעולם הזה הקדוש ברוך הוא משביען מזיו השכינה לעולם הבא, מהפסוק אשבעה בהקין תמונתך, ופירש רש"י בשכר הקיצה שהוא ער ישבע תמונתך, וע"ע בריטב"א יומא שם.

של מסירות נפש לתורת הבעל והבנים, שעל ידי הרגשת שותפות ומסירות של סיפוק, אין כאן הקרבה למען אחרים, ואין צורך להבליג ולשתוק, כי אין צד שני, שהכל למען עצמה, ואפילו אם נאמר שהדרך הראשונה יש בה יותר צער לשם שמים, ולפום צערא אגרא, אבל בדרך השניה אפשר להגיע להישגים גדולים פי כמה וכמה מן הדרך הראשונה, שכוחו של האדם למסירות נפש נגמר במסירות הנפש בלבד, אבל כשהאדם מרגיש שותף וטורח למען הצלחתו, הרי כוחות הנפש גדולים עד בלי גבול.

וכך היה הרב זללה"ה רגיל לומר הנה בנוהג שבעולם אנשים גולים מרצונם לכל קצוי תבל, וגם מסתכנים בעצמם, כדי לקבץ דינרים, אם לפרנסה אם להעשיר, ומשאירים נשותיהם גלמודים לתקופות ארוכות, ואינם מרגישים מסכנים לא הם ולא משפחותיהם, וכאילו לכך נוצרו, ואילו כאשר עושים המעט מזה לצורך המטרה היותר נעלה יש מרגישים כביכול הקרבה ומסירות ותוחלת ממושכה בצער רב, אבל כשזוכים לדעת ולהרגיש את השותפות בחלק התורה, אין לחץ ואין סבל, אלא רצון ותקוה, כי אם בטוחים ברווחים המשותפים אין כאן איחור על חשבון הבית, אלא אדרבה....

אצל אמנו מורתינו לא היה כלל מושג של מסירות נפש לתורה, הכל נעשה בטבעיות ובפשטות ובשמחה.

בשנים בהם היה הרב זללה"ה נוסע לתפרח במשך כל השבוע, היתה זו התנתקות מוחלטת בלי שום דרך ליצירת קשר, והדרכים היו משובשות, תפרח עצמה היתה מושבה קטנה, מקום חשוך ושומם, ולא היתה שום דרך לעדכן שהכל עבר בשלום ושכבר הגיעו לתפרח, ורק כשהיה חוזר בסוף השבוע היתה יודעת שהגיע וחזר, ובבית כמובן לא היה קל, מלבד ההתמודדות עם כל עול הבית, עם כל המשתמע מכך, על אותם זמנים היתה אומרת שכל הבגדים שתפרה היו מאותם לילות שלא הצליחה להירדם, והיתה אומרת "אבא נסע לתפרח, אני לא יודעת אם הגיע או לא, בינתיים אני לא נרדמת אז אני סורגת".

כשעברו לגור ברח' רב אסי היה המקום שומם ומפחיד, ובתחילה היה גם תקופה שעדיין לא היה חיבור לחשמל, אמר לה הרב זללה"ה כאשר הלך מהבית גם במצב

הזה למקום סתר כדי ללמוד, "אם אני לא ילמד, העולם יחרב", וזה הספיק, בשביל שהעולם לא יחרב אפשר גם להתמודד עם חושך ופחד... לפנות ערב באו להדליק את ה"לוקס".

שמענו מהרב זללה"ה שתמיד כשהיה אומר לפניה איזה מאמר חז"ל גמרא או מדרש היו מיד דמעות בעינים, ולאחר מכן נהיה אור בעינים.

בשנים האחרונות שנחלשה מאוד, והיה צורך לשכנעה שתסכים להכניס מאכל או משקה לתוך פיה, היה בנה הגר"י שליט"א עומד עם משניות ואמר לה שכל מה שטועמת הוא אומר עוד "משנה", רק כך ידעו שבודאי תסכים בשמחה, בשביל עוד משנה היא תעשה הכל.

הבית כידוע היה "בית עם ילדים" והעבודה היתה רבה, אבל ההנהגה היתה שאין להעסיק את הבנים בצרכי הבית, כי "ילדים צריכים ללמוד".

כל ילד "בן יחיד"

נשאלה פעם מהו הסוד בגידול הילדים, איך אפשר להסתדר ולהתייחס ולגדל בית כזה.... השיבה בפשטות "לי יש רק ילד אחד", ואכן זו היתה ההתייחסות, כל אחד בפני עצמו, כאילו אין לו עוד אחים, וכי בגלל שחנן אותנו הקדוש ברוך הוא בעוד ילדים ראוי שהוא יפסיד.

בפיו של פרופסור מפורסם בתל השומר היה רגיל המעשה הבא, פעם אחת שהתה שם עם ביתה היולדת, וההמתנה נמשכה... והיא עודנה עמדה שם מבחוץ בלי הפסקה, עם התהלים והדאגה, [בימים ההם היה על המלווים להמתין בחוץ בלא אפשרות להיות ליד היולדת כלל, עד שיקראו להם הרופאים], וכשיצאה אחות היתה זאת הזדמנות לשאול אותה מה נשמע, כשראתה האחות את דאגתה וציפייתה ברגש ותחינה מיוחדת, שאלה את היולדת נכון שאת בת יחידה?... הרופא היה רגיל לספר זאת, תראו שגם כשיש הרבה ילדים כל בת היא בת יחידה.

אמרו בגמרא שבת י' ב' אמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

לא היה מושג של ילד אחד יותר אהוב מהשני, לא היה מושג של "אתה לא ילד טוב, ולכן לא מגיע לך", אם יש הערה נקודתית גוערים באופן פרטי על הפרט הזה, אבל לא נשמע אף פעם "אתה ילד לא טוב ולכן לא תקבל...". - לא היה כלל ענין של קנאה בין האחים, כי אף אחד לא הרגיש שהשני על חשבוננו וממעט מהיחס המגיע לו.

וזהו עיקר גדול שאפשר ללמוד ממנו עד כמה שניתן, לא לזכור את רעת האתמול, ולא לשתף צער או פגיעה אישית בגערה, להתייחס רק לדברים עצמם, להעיר באופן נקודתי ולא הגדרת ילד רע, לא להתייחס לילד כילד לא טוב, ולא לזכור דברים ישנים, ולא להשוות בין הילדים, אין הרגשה של ילד יותר מחבירו, זה נותן הרגשה טובה לכולם ותחושת אחווה, קשה לחקות הנהגה מיוחדת כזו, שנובעת בודאי גם ממה שלא החשיבה עצמה לכלום, ובהרגשה כזו קל לנהוג בטוב לב ובלי לערב רגשות, אבל עלינו ללמוד ולהתחזק בזה עד כמה שניתן.

גם העול והאחריות על כל ילד היתה גדולה, לא היה מושג של היסח הדעת, או לשכוח מה שצריך לעשות בעניינם, כפי שהיה אומר הרב זללה"ה "שמרנו עליכם יותר ממה שאתם שומרים על ילדיכם".

בין אדם לחבירו

ההסתכלות על הצלחת חבירו כפי שחינך הרב זללה"ה וביותר במה שראו בבית בדוגמא אישית, שאין כלל צורך בהתגברות כדי שלא לקנא בהצלחת השני, ולשמוח בשמחתו, הצלחת השני אין בה שום ענין על חשבוננו אלא להיפך, ובדיוק כשם

שאין אדם מכאן מרגיש חסר בכך שיש לאדם ברוסיה ממון רב, ואדרבה זה שהוא קרוב יותר לליבי הריני שותף בשמחתו עד אין קץ.

ופעם המשיל את כל העולם הזה לגן שעשועי ילדים שיש שם משחקים הרבה, וכל יום מגיעים ילדים אחרים ומשחקים, יש שמשחקים לעצמם וצוברים משחקים לרוב, ויש החוטפים כאילו כל המשחקים שלהם, ויש המוותרים בטוב לב, ובסוף היום כל הילדים עוזבים את הגן וכל המשחקים נשארים בדיוק כשם שהיו.

כך גם העולם הזה הקדוש ברוך הוא הניח בעולם הרבה כסף וזהב ומביא את האנשים שישחקו בו, זה מביא לכאן וזה מביא לשם, זה מתייגע לצבור הרבה וזה מחלק לכולם, ובסוף היום כולם ללא יוצא מן הכלל עוזבים את העולם בבוא יומם, וכל הכסף נשאר בעולם בדיוק כפי שהיה לפני שבאו.

וביאר הרב זללה"ה מה שאומרים בברכת המזון "ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא", שהקדוש ברוך הוא מכין מזון לכל הבריות ממש, אלא שלפעמים המזון שהכין נמצא במדינה אחרת או בידי אדם אחר, כדי לזכותו בנתינה לאחר, ע"כ.

לא היה אצלה מושג של קנאה במה שיש לפלוני, מה לי בביתו של האחר, לא היה מושג של לחשוב מה יש אצל השני ומה אין לו, זה לא היה נושא שצריך להתאפק מלדבר עליו, זה לא נכלל במחשבה, כי זה כאילו נושא שלא קשור בכלל.

זאת ועוד לא היתה אצלה נטירת שנאה, אלא לעולם לשתוק ולוותר.

הברכה שהיתה שגורה על פיה, "שנזכה לעשות מה שצריך, ולא לעשות את מה שלא ראוי"⁴.

⁴ והיתה רגילה בלשון זו "מיזאל טאן וואס מידארף, און נישט טאן וואס מידארף נישט".

הצנע לכת

פרט נוסף שהיה הרב זללה"ה מזכירה לשבח, שאף פעם לא שאלה ולא חקרה מעבר למה שהשמיעו באזניה, היה זה בית של רשות הרבים, והגיעו הרבה סוגי בני אדם, ודיברו שם בכל העניינים שבעולם, ציבוריים ופרטיים, עניינים משפחתיים מכל הסוגים, אף פעם לא שאלה אודות הבאים מהם מבקשים, ומה דיברו אודות זה וההוא, אנשים מוכרים ולא מוכרים, למרות שהיה הדבר מענין ויש רצון טבעי לדעת.

כשהחזון איש כתב ספר תורה רצה שישמר הדבר בסוד⁵, והרב זללה"ה היה עסוק הרבה עם היריעות, הבאתם מהסופר ושמירתם וכו', והיו מביאים את היריעות

⁵ וכן כשהוציא ספר חזון איש חלק נוסף, רצה שישמר בסוד עד שיצא, וכן בכל ענין מחודש בעולם צריך סיעתא דשמיא מיוחדת בשביל שיצליח לצאת לפועל ולא יהיו מעכבים, ולכן יש לשמרו בסוד, ואפילו לוחות הראשונים שניתנו ברעש גדול אמרו חז"ל ששלט בהם עין הרע ולכן נשברו, והלוחות השניות ניתנו בהצנע, וכן בכל דבר - הדיבור וידיעת בני אדם מזיקים, ובספר כתר ראש "אמר רבינו [הגר"ח מולאז'ין] שמעת שקבע הישיבה נפטר מכינים וכמו שאמרו חז"ל ברצות ד' דרכי איש כו', ופעם אחת סיפר זאת לרבי אשר ובאותו העת נפלו עליו המונים המונים, ואמר שמאותו העת הוא על פי הטבע, ולא ידעתי כוונתו", ע"כ. [ונראה כונתו שכבר לא חזר להנהיג הנס שהיה לו קודם דיבורו].

האור החיים בפרשת דברים מביא מהזוהר על הפסוק ד' א' הרבה אתכם, שעל ידי הזכרת ריבוי הטובה יפעיל השלטת כח במשטין להרע, ואמרו שבכל מקום שמזכיר שם עליון עליו, אין כח בכוחות הרע לשלוט בו, ובזוהר שם מבואר שבלעם היה בו הכח הכי גדול להזיק בעין הרע, ולכן רצה לראות את ישראל ולהזיק להם, וכאשר ראה שהקדוש ברוך הוא הקדים להגין עליהם באופן שלא יוכל להזיק בעיניו, התחיל לשבחם מה טובו וגו', כדי שמכח הזכרת ריבוי הטובה תשלוט בהם עין הרע, ומובא שם על אחד ששיבח את ידי חבירו הרבה וכך השליט בו עין הרע, למדנו שהשתיקה יפה, והעצה להזכיר שם שמים ולא כמו שאומרים בלי עין הרע, אלא להזכיר שם שמים שהכל נעשה בעזרתו יתברך וכיוצא בזה.

אמרו מו"ק י"ח א', ברית כרותה לשפתים, דהיינו שיש הבטחה שכל דיבור היוצא מפי האדם לא ילך לאיבוד ויפעל ככח הדיבור מה שהוציא מפיו, ולא ביארו בגמרא מה כח הברית שכרתו לשפתים, והלשון משמע שיש הבטחה שיפעלו לכה"פ מעט ולא ילך לאיבוד כמאן דליתיה, והרבה עובדות מצינו בגמרא שאמרו אילו היה לך כך או אילו היה לפלוני כך ואירע כן, עיין מו"ק י"ח א' סנהדרין ק"ב א' ב"מ ס"ח א' וכן במד"ר גבי יעקב ורחל שאמר לא יחיה, וגם לטובה אמרו סנהדרין שם בקרא דונשובה אליכם, וכן אמרו אילו היה פלוני קיים או טוב היה לו אם היה לו כך, ואירע לו כן, אפילו נגד רצונו של המדבר, אלא כשגגה שיוצאה מלפני השליט, ואמרו ברכות י"ט א' שאפילו דרך וידוי לא יפתח פיו לשטן, וכן מצינו שהורגלו בלשון סגי נהור במקום עיור, ודיברו בלשון כינוי לשונאיהם של ישראל, ועוד הזהירו בגמרא שלא להזכיר לנוכח אדם אפילו פסוק של דבר רע אלא לשנות את הנוסח על אחרים.

הביתה ומכניסים לארון, והסופר הביא כל פעם כמה יריעות וקיבל כסף, הדבר נמשך בערך כשנתיים, ואף פעם לא שאלה מה זה, ומה הכסף שהוא מביא ומקבל, והחזיקו לה טובה על כך, בדור הזה הרי זה נראה כמו סיפור מיושן, בדירה שכל כולה חדר אחד בלבד, ויש כאן יריעות של ספר תורה דבר גדול מונח בארון עטוף וסגור ונפגשים בו כל הזמן, לוקחים ומחזירים ויוצאים ונכנסים ומתעסקים, ולא שואלים מה שלא אמרו.

אולי מן הראוי להרחיב קצת הדיבור בענין השתיקה, פעם אמר הרב זללה"ה שכל דור יורדים הערכים, המושג סוד זהו מושג שנעלם בדור הזה, הגרי"ז מברסק היה אומר שהמושג שומר סוד הוא מי שגם כאשר כולם כבר ידעו מהסוד הזה הוא לא יגלה שכבר ידע קודם.

ויש הרבה ללמוד להתרגל בשתיקה, ובכלל בדור העבר היו רגילים בשתיקה הרבה יותר, והרבה עניינים פרטיים ואישיים היה פשוט לכולם שלא מדברים בהם, לא אדם על עצמו וכל שכן לא בשל זולתו, וכהיום הרבה מוציאים את כל הרשות היחיד שלהם לרשות הרבים, ומכניסים את כל הרשות היחיד של השני לביתם, ועוסקים ומדברים דברים שהיו פעם פשוטים ומרוחקים בתכלית... כמדומה שמושפעים בזה הרבה מהעתונות והחילונים, זוהי ירידה גדולה מכמה בחינות, ומן הראוי להכיר בזה שזו ירידה, ולא לחשוב עצמו במה שנזהר בזה, כאדם סגור ולא פתוח מספיק, זו ירידה שפוגעת בעדינות הנפש, וממילא בהתקרבות הנפש לתכליתה, פעמים רבות מזכר בתורה והתקדשותם והייתם קדושים כי קדוש...

ויש לעיין דבעומד במקום סכנה אמרו שאם עושין לו נס ומצילין אותו מנכין לו מזכויותיו, אבל כאן שיש ברית כרותה לשפתים, איך יועילו זכויותיו להפר ברית הכרותה לשפתים, ואפשר שהברית כרותה שיועיל ולא ילך לאיבוד ואם מנכין מזכויותיו חזינן גם כן שהדיבור פעל משהו, א"נ מהפכין לו הענין שיתקיים הדיבור ולא יזיק, כענין שאמרו במה שזרעת לא תקצור שלא יקבור בניו, ולפי חשיבות האדם פועל דיבורו יותר, אבל גם בדיבורים של גוי מצינו באבימלך הנה הוא לך כסות עינים שנתקיים בבנה, לכן מה טוב הרגל השתיקה שהיא יפה לכל דבר.

לשמוזה ולשמה במה שיש

איתא בגמרא "דרש רב עזרא כו' אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ד' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ד' א' והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה".

ושמעתי ביאור הדברים על פי מה דאיתא במדרש תנחומא ששם כתוב הענין בלשון אחר, וז"ל "אמר הקדוש ברוך הוא כשם שהם נושאים לי פנים, אף אני נושא להם פנים, כיצד, כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת וברכת ואדם יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שובע, והם נושאים לי פנים ומברכין, ודקדקו על עצמן שיברכו על כזית ועל כביצה לפיכך ישא ד' פניו אליך וישם לך שלום", עכ"ל, למדנו כונת הדברים שאף על פי שאין להם לאכול כדי שביעה הם מודים ומברכים, שהיה להם מקום להתרעם על חסרונם, ובזה ניחא שאין הכונה על החומרא שמחמירין על עצמן להוסיף בהמ"ז, אלא שמודים ומברכים במקום להתרעם.

למדנו מכאן שבשכר שמודים על הטובה המועטת ולא מתרעמים נושאים להם פנים ומוחלין להם לפנים משורת הדין, ומאידך על איוב כתוב שהיה בדרגות גדולות ואף יותר מן האבות, אך לבסוף לא זכה משום שקרא תגר⁶,

⁶ בבבא בתרא ט"ז ב' חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו, ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו, הביא הקדוש ברוך הוא עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף, כפלו לו הקדוש ברוך הוא שכרו בעולם הזה [כדי] לטורדו מן העולם הבא.

עוד מבואר בפסיקתא, "אשרי אדם שנגעו בו ייסורים וכבש כעסו ולא קרא תגר אחר מדת הדין, אלא כיון שבאו ייסורים על איוב אילו כבש כעסו ולא קרא תגר אחר מדת הדין למידה גדולה ומשובחת היה בא, א"ר חנינא בר פפא אילו לא קרא תגר כשם שאומרים עכשיו בתפילה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלוקי יעקב כך היו אומרים ואלוקי איוב, שעצה נטל הקדוש ברוך הוא לעיני קדושים של מעלן, אמר להן איוב עבדי זה ד' מדות גדולים יש בו איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע יגיעו אותו כל אלו הייסורים אם עומד בהם ולא קורא תגר מיוחד אני שמי עליו כשם שייחדתי על האבות, לא עשה אלא כיון שהגיעו אותו ייסורים התחיל מבעט ואומר "מי יתן ידעתי ואמצאהו" מיד אמר לו הקדוש ברוך הוא (האיוב החשבתה) [הא איוב החשכת] עצה שנטלתי למען".

ראינו אצלה את המושג של לקבל הכל בשמחה ובאהבה, ולא כהקרבה אלא כדבר פשוט, וכפי שהיה שגור על פיה "להודות ולבקש".

הכל נעשה בשמחה, לא היתה הרגשה של מסירות נפש ושל קשיים, לא התייחסו למחסור כמחסור, ואף שחיו בעניות ובדחק גדול, הילדים לא ידעו מכך כלל, ומעולם לא עלה על דעתם שחסר להם משהו, וכמה שנים שגרו ברחוב ירושלים והיתה המשפחה כבר משפחה... בדירת שני חדרים לא גדולים, כולל קבלת קהל באותו חדר ומרפסת קטנה, ועוד היה דוד שהיה מגיע מירושלים וישן ב"הול", אבל אף אחד לא הרגיש שחסר מקום, ופעם אמר לו הרב זללה"ה בצחות, עוד מעט נעבור לדירה גדולה ואז כבר לא יהיה לכם מקום..., אדרבה, כשעברו לדירה רחבה יותר אמרה שהדירה מדאי גדולה, וחסר לה את ההרגשה שכל הילדים שמורים לידה, לא היה מה לאכול ולא מה ללבוש ומעולם לא נשמעה איזו אנחה ש"אין", אדרבה היתה אומרת שטוב שהילדים נראים בריאים כדי שלא ירחמו עליהם.

זהו גם כן מסר חינוכי, אפשר לחיות את כל החיים עם כל החסר ואף אחד מהילדים לא ידע שחסר משהו..., את האוכל קונים מהשאריות של המאפיה, ולובשים בגדים ישנים, אבל כשהגיע אחד הילדים מהסנדלר עם נעליים אחרות שנתן לו מרחמנות, הסתכלו עליו בתמיהה רבה, מה לקחת... וכמובן שיחזיר מיד, כענין שכתוב ודורשי ד' לא יחסרו כל טוב, לא כתוב שיש להם, אבל לא חסר להם, כמדומה שאמו של הרב זללה"ה שאלה את החזון איש על כל מיני הבטחות שבגמרא למה אינם מתקיימות אצלנו, והשיב "אנחנו נחשבים לבני הבית, ועם בני הבית הקרובים לא עושים עסקים", [הם מספיק קרובים בשביל להרגיש שאם לא התקיימה ההבטחה הרי זה לטובתם]⁷.

⁷ ביאור הדברים - מלך שמפרסם הבטחות לכל מי שיעשה כך וכך, הרי בניו ובני ביתו הקרובים יודעים שלא מתאים שהם יתבעו את ההבטחות כמו הרחוקים יותר, והמלך אינו מרגיש מחויב להם, כיון שסומך ויודע שהם מרגישים מספיק קרובים לדעת כי הכל לטובתם, וזה נראה זר לבקש את הפרס הקטן שהובטח לכללות העם, ובתוספת ביאור - בן שנמצא קרוב ויודע ומבין שהכל עושים לטובתו ומרגיש את המציאות הזו, לא יתבע הבטחה של פריט קטן, כי הוא מרגיש היטיב שזו תביעה מיותרת, שהרי הכל נעשה רק לטובתו, ולכן אפשר "כאילו" לא לקיים, כי הוא מבין היטיב שחוסר קיום זה מגיע מקרוב יותר גדול, זכר לדבר ששלמה המלך ע"ה התפלל שכל מי שיתפלל בביהמ"ק תתקבל תפלתו, אבל חילק בין יהודי לגוי שאצל היהודי תקבל בקשתו לפי מה ש"ידעת את לבו", אבל אצל הגוי נאמר "ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי", כל אחד לפי דרגת קירובו.

כשעברו לגור ברחוב רב אסי, היה זה ממש לכתך אחרי במדבר, המקום היה שומם כמדבר, נחש שרף ועקרב וכל מרעין בישין, יללות תנים, וחושך מוחלט בכל האיזור שלא היה מיושב כלל, וכמה פעמים נאלצו לכפות כלי על גבי עקרב בשבת..., אבל הכל התקבל בפשטות...

אנשים שבאו לשאול את הרב זללה"ה שאלות היו לוקחים עמם פנס בשביל לעבור את הדרך, וכשמישהו מהילדים היה רוצה לצאת בערב היו מחכים להתלוות למישהו שבא עם פנס... והכל התקבל בפשטות.

דעת התורה לענין נקיז ועדינות

אמנם צריך להבחין - מחסור אינו קשור להזנחה, למרות החסר מעולם לא היה מושג של הזנחה, פעם אמר הרב זללה"ה שהגם שלא היה מה לאכול בבית אבל תמיד הבית היה נקי, ההזנחה אינה הולכת ביחד עם עדינות הנפש, וכמו שאמרו חז"ל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, וכן מצינו ענין זה בכמה תיקוני חז"ל במים ראשונים ובמים אחרונים ועוד, אמנם צריך לדעת את הגבול, אבל פרישות והתרחקות מהעולם הזה אין הכוונה זוהמא, מלבד מה שיש בזה משום חילול ד' כמו שקראוהו חז"ל "משניאי", והרבה טועים בזה ומערבים המושגים כאילו ההזנחה היא ממידת ההסתפקות, וזו טעות גדולה והיפך השקפת התורה.

א"ה ראיתי לנכון להעתיק מכתב בענין זה:

"מה נכבד הוא האדם המואס בצחצוחי העולם הזה, ומשים עצמו כבהמה שמסרחת ואוכלת, וביתו כמדבר, אינו מקפיד לצחצח ביתו ובגדיו, ואינו מדקדק ביפוי המאכלים הנכנסים לתוך גופו, כמה פרישות יש בזה, כמה ענוה נראית כאן, וכמה שלות החיים מוסיף על ידי זה, הלא תראה בני אדם המדקדקים בנקיות וקפדי אמנקירותא, כמה טורח וצער הם מלאים יומם ולילה, וכמה צער גידול בנים יש

להם, אחרי שרוב תינוקות מטפחים באשפה, ומטנפים בגדיהם וכו' וכו', אבל כאשר מתגבר האדם על רגשותיו וכובש יצרו, הנה חסך לעצמו רוב טרדות העולם הזה, והוא שלו ושקט, הילדים מתפתחים בשלוה, והכל על מי מנוחות, נוסף לזה הוא מתרגל שלא להתחשב בשיחת בני אדם והוא חוסך מעצמו הרבה והרבה כידוע, אשר חלק גדול מהוצאות הבית והלבוש הוא מפני דעת בני אדם, הנה אשריו בעולם הזה ויצרו מסור בידו, - כך יש מקום לחשוב.

אבל דעת התורה אינה כן, וההיפך מכל הנ"ל הוא האמת, כמה וכמה מצות יש בתורה אשר באו להנהיגו בעדינות הנפש וטהרתה, מלבד מצות בל תשקצו הכוללת "כל" דבר המאוס בעיני האדם, שאם מתגבר על מאיסתו הרי הוא משקץ נפשו ומכין אותו מכת מרדות כמ"ש הרמב"ם, ואיסור אכילת שקצים ורמשים אף הוא מפני מאיסותם, [וכן כתב הרמב"ן דהיינו טעמא דדגים שאין להם קשקשים שהם בדרך כלל שוכנים בלחות בלא אויר בתחתית המים ובעכוריהם ע"ש], ויש פרשה שלימה בתורה לצאת מחוץ למחנה ואיך להתנהג שם, וכן ענין מחניך קדוש שאסור לדבר ואפילו להרהר בדברי קדושה במקום שאינו נקי, ואמרו על הפסוק "כי דבר ד' בזה", זה שאומר דברי תורה במקום שאינו נקי, ונטילת ידים מים ראשונים ואחרונים נקראים "והתקדשתם והייתם קדושים".

והרבה החמירו בנגיעה במקומות מכוסין שיש בהם מלמולי זיעה, ובשאר עניני רחיצה עד שאמרו שאם אינו רוחץ ידיו אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם עם הארץ הוא יוצא מדעתו, וכהן שהקריב בלא קידוש ידים ורגלים חייב מיתה ועבודתו פסולה, ומרן החזון איש לא היה מברך שום ברכה בידים שנגעו בפרי או באוכל שמשאיר קצת שומן או דבק בידיים, עד שהיה רוחץ מקום הדבק במים, ועוד הרבה מצוות אשר באו להנהיגו בטהרת הנפש ועדינותה, להבדל אפילו מנגיעת הדברים הטמאים, תדע שגוי כבהמה ובהמה כאבן שאינם מקבלים טומאה, למדנו שגם זה מכח הקדושה שהטומאה פוגמת בה, והדריכתנו התורה איך נסלק מנפשינו הפגם שבא על ידי הטומאה, ושזה בכוחות רוחניים מיוחדים להחזיר הקדושה, והדברים מבוארים במקומות רבים בטעמי המצוות, ובספר הכוזרי כתב שרוב בני אדם בדורו מתבלבלים בהיותם בחדר שהמת שם או שהיה שם חוץ מגסי השכל שאינם מרגישים, זהו תוכן דבריו, למדנו שעדינות הנפש מרגישה בזה גם כן השפעה.

הנה ראה ראינו דאדרבא שלימות האדם היא בעדינות הנפש, ובמקום שנשבח את האדם השותה בכוס שאינה נקיה, נכנו מכת מרדות כדין קרנא דאומנא, [ואיתא בגמרא שהשמש בודק כוסות וקערות לאור הנר שיהיו נקיות ביותר], ובמקום שנשבח את התלמיד חכם שאינו מדקדק בנקיון בגדיו, נחייבו מיתה כדין תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדיו, [ולענין חציצה מחלקין במשנה בין בגדי תלמיד חכם לבגדי עם הארץ שהתלמיד חכם מקפיד יותר והוא חציצה], וכן הדברים אמורים בכל עניני הנקיות אשר יסודם בנפש המשכלת אשר בזה מותר האדם מן הבהמה, ולכבוד מתן תורה צוותה תורה וכבסו שמלותם בנקיות לכבוד התורה, וביום הכיפורים אמרו לקדוש ד' מכובד כבדהו בכסות נקיה.

ובמקום שהיינו חושבים שצחצוח הבית וסידורו הוא ענין לעמי הארץ, הנה אמרו בגמרא ההיפך מזה, כמו שביארו בב"ב נ"ז ב' שלחן של תלמיד חכם כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלאי, ועיי"ש בפירוש רשב"ם שאין מניחין הקערות על המפה שלא תתלכלך המפה, ואין מניחין האוכל על השולחן כי אם על המפה, ואמרו שולחן של עם הארץ כשאינו מקפיד על זה עיי"ש, וכן בנקיות שתחת המיטה הבדילו בין תלמיד חכם ועם הארץ, [ויש בגמרא שבת מ"ו א' שרבא הקפיד על רבי אויא שלא נזהר בנעלו שהיה עליה טיט ונתלכלכה המיטה מהטיט], הרי דאדרבא מה שאין מקפידין על נקיות זוהי השפלות וההליכה אחר הגשמיות, ואילו הנטיה לנקיות היא הבחירה בטוב בעצת היצר טוב, וזוהי הדרך להתעלות ברגשי קודש בנפש המשכלת, [ומה שאמרו אם אדם משים עצמו כחיה זו שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו, פירש רש"י בל"ב שמנבל עצמו על דברי תורה, וסיים לשון זה נראה בעיני לפי שמצינו "בכל הש"ס" שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד, ועל מלבושיהן, כדכתיב כל משנאי אהבו מות], ואיתא בגמרא שר"ג התיר לכבד את הבית ביום טוב, וראב"צ אומר שלא היו מכבדין ביום טוב אלא מערב יום טוב, ואחר כך היו מניחין סדינין ע"ג קרקע הנקיה ולמחר כשהאורחים נכנסים מסלקים את הסדינים ונמצא הבית מתכבד מאליו.

נמצינו למידין איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם להגיע למעלות הנפש, להרגיש רגשותיה, ולהבין הליכותיה, יתנהג בנקיות וטהרה גופו ומלבושיו יהיו נקיים ככתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים, וכן ידקדק בנקיון ביתו על כל פנים במידה בינונית, וכבר

אמרו חז"ל ששר של עניות שוכן בכללך ושר של עשירות שוכן רק בנקיות, הנה במקום שחושבים שאצל העשירים נקי וההיפך אצל העניים, ראינו שזו רק התוצאה שאצל הנקיים יש עושר, ואצל הבלתי נקיים עוני, אמנם כל הדברים המסורים להבנת הלב לפי הענין, יש מקום ליצר הרע למשוך הדברים יותר מדאי לתענוגי העולם הזה, אבל החכם עיניו בראשו להשכיל בדעת תורה מה נקרא עדינות וקדושה, ומה נקרא חיבור יותר מדאי לעולם הזה.

וכן הדברים אמורים בחינוך הבנים, אם רוצים לגדלם לחכמה יש לגדלם בעדינות הנפש, להרגילים בנקיות וטהרה, ואם מרגילים אותם בחוסר נקיות, מטמטמים לבם ומשקצים נפשם.

מה מאד הדברים חמורים כשמדובר בתלמידי חכמים [וכיום זה כולל כל יושב בכולל], הרי בכל הש"ס מרבים להזכיר חיוב המיתה הרובץ על משניאי התורה בעיני עם הארץ, וזה על ידי זה שאינם מדקדקים במאכלם ומלבושם דרך כבוד, וכמ"ש רש"י, והרי זה חוב גמור מעיקר הדין להנצל מחילול השם החמור מכולם, ועוד יש בזה לפרט יותר. ע"כ.

יומם ולילה

ענין נוסף שאמנם קשה להגיע לדרגות כאלו, במשך כל ימי חייה לא היה אצלה מושג של זמן פרטי, לא יום ולא לילה, לא שעות המיוחדות לשינה, ולא זמנים של אכילה, [בלי לדבר על אכילה משפחתית בשום פעם מלבד שבת ויום טוב שיש קידוש ולחם משנה], כמעט ניתן לומר שלא היתה שינת קבע, עכשיו לקום לזה ולזה, להכניס מכונה ולתלות, ולהכניס, כל זה היה גלגל של שעות, וכל זה עד השנים האחרונות ממש, מגיעים אחר חצות הלילה, עכשיו מתחיל בוקר, האורות נדלקים החברות נכנסים..., לא היה מושג של "עכשיו שיהיה שקט", היה ברור

מאליו שמשתדלים עד כמה שניתן שיוכלו ללמוד, לגודל הפשיטות והפשטות היה מוזר והרגשת זרות אצלה לשמוע מילת תודה או הערכה.

ואמנם זה דבר שאי אפשר לחקות אותו, ופעם אמר הרב זללה"ה לאחד הבנים לענין הנהגת הבית, שאינם יכולים לחקות ולנהוג כפי מה שראו בבית, צריכים לדעת שלא כולם הם כמו "אמא".

הבורח מן הכבוד

בביאור הגר"א אבהע"ז סי' ע"ד מביא מספרי על הפסוק "אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך", שכל זמן שאשתך בירכתי ביתך, אז זוכים שבניך כשתילי זיתים, ודבר זה היה אצלה באופן מופלג, ולא כעבודה והקרבה, אלא בפשטות גמורה, לא היה אצלה שום מושגים של כבוד לא מבית ולא מחוץ, הכל כפשוט שבפשוטים, לא היה רצון שישאלו אותי, לא היה בנמצא כלפיה שום תואר רבנית בשום מקום, לא היתה בבית הכנסת בשום הזדמנות, לא בריקודים בשמחת תורה ולא בשום הזדמנות של כבוד, ולא בשום יום בשנה, מלבד לתקיעת שופר הלוח וחזור, ולא חשבה שמגיע לה ומוותרת.⁸

בבית שהיה הומה אנשים כל הזמן עשרות שנים, לא ראו אותה, הרבה אנשים קרובים אמרו שלא ראו מעולם את הרבנית.

⁸ אבל נקיון הכתרים של הספר תורה והמעילים היה אצלה זכות גדולה, ובאופן כללי מאוד היה איכפת לה כבוד ביהכ"נ ונקיונו עד מאוד.

אל תרבה שיחה ...

תנן באבות אל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו וכו' [והיינו מדקתני עם האשה הידועה ולא אמרו אל תרבה שיחה עם אשה], ומכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם, ופירשו באבות דרבי נתן כיצד בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד או שערער עם חבריו, אל ילך ויאמר לאשתו כך וכך ערערתי עם חברי, כך וכך אמר לי, כך וכך אמרתי לו, מפני שבזזה את עצמו ובזזה את חבריו, ואשתו שהיתה נוהגת בו כבוד עומדת ומשחקת עליו, כיון ששמע חבריו אמר אוי לי דברים שבינו לביני הלך ושחן לאשתו, ונמצא אותו האיש בזזה את עצמו ואת אשתו ואת חבריו, עכ"ל, ויש להרגיל עצמו שלא להביא לביתו שום "סחורה" מבחוץ, לא טובה ולא רעה, ובבית מדברים רק בעניני הבית ובחינוך ויראת שמים, ואין כאן המקום להאריך ולהוכיח כמה רעות צומחות מזה, ואיך שכל עתידו נקבע על ידי זה ודי לנו בחומר ששינו במשנה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם⁹.

וגם זה מן הדברים שיש ללמוד בהנהגת הבית, לא להביא הביתה פוליטיקה, ולא שלא היתה לה הבנה בעניני העולם, היה לה מספיק הבנה, ולא היה לה עיסוק בזה כלל, יש מספיק מה לעשות בבית מבלי להביא את הרחוב הביתה.

בכלל כל המושג של להסתכל מה יש לשני היה זר ורחוק, לא מה יש לאחר, ולא מה הוא לובש ולא מה עושה.... מי שזוכה להוציא מהבית את כל המושג של "האחרים", חוסך בזה הרבה מאוד.

⁹ ברם צריך זהירות שלא להתפס יותר מדאי להגזים בשתיקה בביתו, שזה עלול להפריע בהרבה מובנים, והדברים הנ"ל אמורים לנבונים שיודעים להתנהג בנעימות הרצויה והמשמחת לב ונפש, ומאידך חושבים לנכון להסביר עניני השקפה מעשית בעובדות ומאורעות המתרגשות ובאות לעולם, שהם בדרך כלל מלאים לה"ר ורכילות וכו', ועל זה נאמרו הדברים להתרחק מלהסביר חדשות היום, ואת ההשקפה הרוחנית הנדרשת אפשר להעביר בדרכים אחרות.

לשמוח בקשיים שבקיום המצוות

בכל ענין הקשיים שבשמירת המצוות, יש להזכיר את דברי הגאון רבי עקיבא איגר במכתב על אכילת מרור, שבו הוא מבטיח נאמנה וז"ל "אני מבטיח באמונה במי שיעשה מצוה בחשק ויחשוב בשמחה בזו הרגע אני מקיים מצות הבורא כמעט לא ירגיש מרורות כלל".

אם אדם מתייחס לכל הקשיים האלו כקשיים של מצוה, הוא לא מרגיש צער, והוא לא מסכן, וכמו שכשהוא שומע סיפור על אדם אחר שהתמסר למצווה מתוך קושי, הוא לא מסתכל עליו ברחמנות אלא להיפך, הוא מרגיש הנה זהו סיפור על צדיק, אין סיבה שכאשר הדבר נוגע לקשיים שלו עצמו הוא יסתכל עליהם בלחץ ובצער.

צריך לעודד את עצמו, הנה זכיתי לעשות את המצוה בצער, ולסבול על ידי המצוה, הרי זה שמחה של מצוה, וזו נקודת המבחן וזהו הנסיון.

למשל אם בשבת אחת נכבה הגנרטור אדם יכול להיות מזה בצער גדול, אבל אם הוא יעשה לעצמו חשבון שבשביל שבת אחת שהגנרטור לא עובד הוא מקבל שכר על כל השנה שבכך הוא מראה שגם בכל השנה הוא מוכן לשבת כך בחושך, אם לא היה גנרטור, [ופעם התבטא הרב זללה"ה "טוב שמידי פעם אין חשמל, והננו כמצביעים שכשאין גנרטור, אין חשמל].

וכן אדם שחסר לו פעם איזה ירק בשנת השמיטה צריך לשמוח, הנה עכשיו אני נעשה "שומר שביעית", ומסופר במדרש איכה איך שהגויים היו עושים הצגה לצחוק מהיהודים, מביאים גמל ומלבישים אותו בגדי אבל, ושואלים למה הוא מתאבל, ומשיבים כי היהודים שומרי שביעית ואין להם מה לאכול, אז אוכלים את הקוצים ולכן אין לגמל אוכל (שכידוע גמל אוכל קוצים, וכמבואר במשנה ובגמרא), למדנו שכך היתה נראית שמירת שביעית בכל הדורות.

ההסתכלות הזו מלמדת את האדם לשמוח בכל הקשיים, ובאמת זה נותן לכל מעשי המצוות שלו הסתכלות אחרת.

אבל כשזה מגיע לשעת הלחץ, היצר הרע עושה את האדם עניו ופשוט, וכשמגיע לו את הכבוד של המסירות למצוה, הוא לא נותן לו להרגיש שהוא עושה כעת את הדבר הנעלה ביותר, אלא הוא מזלזל בזה, ומתמקד רק בצער שיש לו מכך.

לסיכום, יש להעריך כל צער, כל הבלגה, כל ויתור למען השני, וכל קושי שיש בקיום המצוות, כאוצר שלא יסולא בפז, ושאינן לו ערך עם מצוות שאדם דש בעקביו ובהרגל.

שמירת התורה בדקדוקיה

הקשיים בשמירת התורה היו גדולים מאוד, ובפרט בדברים שרק יחידים דקדקו בהם, בירושלים לא הכירו את החזון איש לא מעשרות ולא שמיטה ולא טלטול, הכל היה מושגים חדשים, והכל התקבל אצלה בפשטות ובשמחה, המסירות נפש מתוך שמחה היא המנחילה את הדורות הבאים.

בירושלים של השנים ההם, מי שרצה לדקדק בהלכות שמיטה, לא היה כלל מה לאכול, וסיפרה שלפעמים היתה משיגה בשוק מחנה יהודה צנן שמכרה ערביה...

שמירת שבת ללא חשמל ובתחילה לפני שנתחדשו הגנרטורים, לא רצה הרב זללה"ה להשתמש עם מצברים משום מעין מחזי שנראה כאילו משתמש בחשמל שיש בו חילול שבת, - כל הזכויות של הדור הזה שייכים לאלו שהצליחו בגבורה ובשמחה לעבור את הקשיים הללו.

אברכים נפגשים בקשיים בזמן שהם נכנסים לבתים שלא מכירים כל כך, כלשון החזון איש "שקיום המצוות בצביון השטחי קלים הם לשומרם, אבל כבדים הם מאד לאלה היודעים חומר הדין ולפעמים תעמיד שמירת ההלכה את האדם לפני נסיונות כבירים, ואחרי רב עמלו למצא תפילין כהלכתם, אתרוג כהלכתו, ציצית כהלכתה יחודש אצלו ספק חדש אשר לא הרגיש בו מראש, וכל עמלו לריק וצריך

להלחם במדותיו, לפעמים במדת העצלות כאשר הוא עייף למעלה מן המדה, ופעמים הדבר מקושר בבזיון מבני אדם, ופעמים בהפסד ממון, לפעמים אנשי ביתו יקניאוהו, ועוד אלף כיוצא בו, ובכלל המדקדק עבודתו עמלה בהיותו יחיד בדבר וצריך אומץ לא להגרר אחר סביבותיו", ע"כ מתוך דברי החזון איש.

כתבנו כל זה ללמד שתמיד היה קושיים להחדיר דקדוק המצוות, ומה שמוצאים מקומות שמקובל להזהר, אלו הם הפירות של המסירות נפש מהדור הקודם, לכן ידע האברך שלא נזדמן לו קושי מה שלא היה לאחרים, אלא כעת זו הזכות שלו להיות אבן פינה לדורות הבאים, וככל שיקבל את זה בשמחה כן יזכה להנחיל לדורותיו, וזכות כל הדור הבא שייך למסירות זו, רבים שומרים היום על שביעית ומעשרות בשכר אלו שסבלו את הקושי בדור הקודם, רבים משתמשים בגנרטור בשכר אלו שישבו בחושך, רבים הדברים שיש להשיגם היום בהכשר בשכר אלו שלא קנו כשלא היה הכשר טוב, רבים ההכשרים שמדקדקים יותר בגלל דרישות הציבור. הכשרים רבים משגיחים יותר על שחיטה ומליחה כדין ועל בדיקת קשקשים בדגים ומניעת תולעים, והזכות לאלו שנמנעו מלאכול כשלא דקדקו יפה, וכן במצות תפילין ומזוזות וציצית וד' מינים הכל פרי המדקדקים.

הסתכלות כללית

באופן כללי בכל קש"י החיים הדבר תלוי מאיזה יסוד מתחילים, מי שחושב שיש איזה דבר שמגיע לו, אזי כשנחסר לו משהו, הוא מיד עצוב וכואב, אבל מי שמתחיל מראש שלא מגיע לו כלום, וכל מה שיש לו הוא חסד ומתנת חינם, אזי כל ימיו הוא רק מודה על מה שיש, ומה שאין מאן דכר שמייה.

על הפסוק וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית... וציויתי את ברכתי... הנה הפסוק הזה אומר דרשני, שנזכר בדרך "ואם תאמר" ו"יש לומר" שאינו מצוי, וראיתי כתוב בלשון מליצה שהפסוק הזה בדוקא בלשון זו, משום שאם לא תדאגו ולא תאמרו

מה נאכל, ממילא יהיה הכל ולא יצטרכו ברכה מיוחדת, אבל אם ישאלו וידאגו אז יצטרכו לברכה... (בדרך הפשט כשהיו בנ"י בארץ ישראל לא ישאלו כלל כי הרי יראו לבד את הברכה בשנה השישית, והשאלה נשאלת רק כעת בזמן מתן תורה, ובאמת רבו פלאי ההשגחה גם בדורנו בשמירת השמיטה).

אם יודעים לשמוח ולהעריך את מעמדם של לומדי התורה, אם יודעים לראות נכון כל אברך כאותו תלמיד חכם יחיד בעיירה, אם יודעים שמי שזכה לדוחקא דתלמידי חכמים - זכה, ומי שלא זכה - לא זכה, אזי אין צריך שום צורך בהתגברות כדי לחיות בשמחה.

הציפייה למשיח

כשהיו שואלים אותה מה נשמע, היתה משיבה משיח עוד לא הגיע, ותמיד היתה מצפה בכל ברכה ופרידה העיקר מה עם משיח.

סיכום הדברים

א. היסוד הגדול הוא "אהבת תורה", ככל שמושרשת הידיעה והאמונה הזו, הרי זה הופך את כל ההתמסרות לתורה לענין אחר, לא הקרבה למען..., אלא אותה הרגשה שיש לבעל הלומד, כך גם יש לאשה המסייעת.

ב. כל בן הוא יחיד, בלי השוואות לאחרים, שזה מטיל קנאה וחסר תועלת.

ג. לא לשתף את החלק האישי בחינוך, לא שמעת "בקולי", או לא מגיע לך כי אתה כזה.

ד. להנחיל את הפשטות שאין בה תלונות על החסר, וזה מנחיל לבנים שמחה וסיפוק.

ה. לא לדבר על מה שיש לשני, ואצ"ל שלא יעלה על הדעת שזה על חשבוני.

ו. לא לשמור בלב על הזולת תמיד לוותר ולשתוק.

ז. הצנע לכת בדיבור, לא מדברים.. לא שואלים מה שלא אומרים...

ח. לקבל הכל בשמחה זהו היסוד לדור הבא, כמו שאמרו על המילה שבשכר שמסרו נפשם עליה עושים אותה בשמחה.

ליקוטים מתוך שיחות על מסירות לתורה

מלחמת היצר בידידים - מכתב

"שׂוֹא לָכֶם מְשִׁכִּימִי קוֹם מֵאַחֲרֵי שְׁבֵת אֲכָלִי לֶחֶם הָעֶצְבִּים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שְׂנֵא", מִיֵּהוּ 'יִדִּידוֹ' אֵלּוֹ נִשְׁוֹתֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמִּנְדְּדוֹת שִׁנָּה מַעֲיִנֵיהֶם בַּעוֹלָם הַזֶּה וּמִמִּתִּינּוֹת לִבְעִלֵיהֶם שִׁישׁוּבוּ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, הֵן הִנֵּה הַנִּקְרָאוֹת בַּפִּסּוֹק 'יִדִּידוֹ' כְּבִיכּוֹל, וְאִמְנָם מִלְחַמַּת הַיֵּצֶר בִּיִּדִידִים הָאֵלּוֹ גְּדוֹלָה מִכָּל מִלְחָמוֹתָיו, כִּי הֵרִי הֵם הַמַּסִּיעוֹת הַגְּדוֹלוֹת לִקְיוֹם הָעוֹלָם בִּיצֵר הַטוֹב

וְאִמְנָם לַצַּעֲרֵינוּ הוּא מַצְלִיחַ שֶׁלֹּא לַהֲרֹשׁוֹת לְנִשְׁיִם רַבּוֹת לְנֶהוֹג כֶּךָ, וּמִשְׁתַּדֵּל בְּכָל הַדְּרָכִים לַהֲקִשּׁוֹת עֲלֵיהֶן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וְאֵין הַבְעִיָּה בְּדַרְכִּים שֶׁסָּלַל לַעֲצֻמוֹ אֵלּא בְּגוֹרָם הָעֵיקָרִי, וְאִמְנָם יֵשׁ מְקוֹם לַהֲתַגּוֹנֵן לִפִּי דַרְכֵּיו, כְּמוֹ שִׁישׁ לַהֲתַגּוֹנֵן בִּפְנֵי הַשּׁוֹנָא לִפִּי כָּלִי מִלְחַמְתּוֹ אִם חָרַב אוֹ חָץ אוֹ פַּצְצוֹת, אֲבָל לַזְכוּר שֶׁאֵין כָּאֵן חֲרָבוֹת שִׁמְזִיקוֹת, אֵלּא שׁוֹנָא אֶחָד, שֶׁשׁוֹלֵט בְּרַב בְּנֵי אָדָם מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָאוּ, וְאֵלּמֵלֵא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ אֵינּוּ יֹכֵל לוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב צוֹפֵה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמִבְקֵשׁ לַהֲמִיתוֹ, ד' לֹא יַעֲזֹבֵנוּ בִּידּוֹ, וַיִּצְרוּ שֶׁל אָדָם מִתְּגַבֵּר עָלָיו בְּכָל יוֹם וּמִתְחַדֵּשׁ עָלָיו בְּכָל יוֹם, וְאָדָם יֹכֵל לַהֲתַבּוֹנֵן בַּעֲצֻמוֹ שֶׁאוֹתָם בַּעֲיוֹת לַפַּעֲמִים מַצִּיקוֹת מְאוֹד, וּלְפַעֲמִים הוּא מַתִּיחֵס

אליהם כדברים פעוטים, הא למדת שאין כאן אמת, אבל גם בשקר צריך לטפל.
(מתוך מכתב).

הרגשת השותפות

איתא במדרש רבה שמות פרשה נ"ב מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שבא ערב שבת ולא היה לו מאין להתפרנס, יצא לו חוץ מן העיר והתפלל לפני האלוקים וניתן לו אבן טובה מן השמים, נתנה לשולחני ופרנס אותה שבת, אמרה אשתו מהיכן אלו, אמר לה ממה שפרנס הקדוש ברוך הוא, אמרה אם אין אתה אומר לי מהיכן הן איני טועמת כלום, התחיל מספר לה אמר לה כך התפללתי לפני האלוקים ונתן לי מן השמים, אמרה לו איני טועמת כלום עד שתאמר לי שתחזירה מוצאי שבת, אמר לה למה, אמרה לו אתה רוצה שיהא שולחנך חסר ושולחן חבירך מלא, והלך רבי שמעון והודיע מעשה לרבי, אמר לו לך אמור לה אם שולחנך חסר אני אמלאנו משלי, הלך ואמר לה, אמרה לו לך עמי למי שלמדך תורה, אמרה לו רבי וכי רואה אדם לחבירו לעולם הבא, לא כל צדיק וצדיק הוה ליה עולם בעצמו, שנאמר (קהלת י"ב) כי הולך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הסופדים, עולמים אין כתיב אלא עולמו, כיון ששמע כן הלך והחזיר, רבותינו אמרו הנס האחרון היה קשה מהראשון, כיון שפשט ידו להחזירה מיד ירד המלאך ונטלה הימנו, למה שאין מתן שכרה של תורה אלא לעולם הבא ליום האחרון, הוי ותשחק ליום אחרון.

וכעין זה בתענית כ"ה א' שאשתו של רבי חנינא בן דוסא אמרה לו עד מתי נמשיך ונצטער כל כך אמר לה מה נעשה אמרה לו בקש רחמים שיתנו לך משהו מן השמים ביקש רחמים ויצאה פיסת יד ונתנו לו רגל של שלחן זהב, אחר כך הראו לה בחלום שכל הצדיקים אוכלים בשלחן של שלש רגלים ושולחנם רק בן שתי רגלים, ויש גורסים שהראו לו כך בחלום, אמר לה האם את רוצה שכל הצדיקים יאכלו על שולחן שלם ואנחנו נאכל על שלחן חסר, אמרה לו ומה נעשה בקש רחמים שיקחו ממך את הרגל בחזרה, ביקש רחמים ולקחה חזרה, תנא הנס האחרון גדול מן הראשון כי ידוע בקבלה שמן השמים רק נותנים ולא מקבלים בחזרה.

ויש בגמרא ב"ב ע"ד א' שרבי יוחנן סיפר, פעם אחת נסענו באניה וראינו ארגז שקבועים בו אבנים טובות ומרגליות וסביבה שומרים מיני דגים שנקראים כרשא,

וירד אדם שרגיל לצלול להביא מרגליות מן הים ורצה לקחתו, קפץ עליו הדג ורצה לחתוך רגלו, אז הוא זרק עליו שטף של חומץ והדג ברח מריחו, והוא ניסה שוב לקחת את הארגז, אז יצא עליהם בת קול מן השמים מה לכם בקרטליתת של אשתו של רבי חנינא בן דוסא שהיא עתידה להכין בה תכלת לצדיקים לעולם הבא.

בהרגשת השותפות של השלחן המשותף היה יותר קל לנשים אלו לסבול, הסוחרים שנוסעים למסחר, או בעל החנות שמאחר לסגור, יודעים בביתו שזה משתלם, והדבר פשוט לשניהם שזה ענין משותף, וכדאי להמתין כדי להרויח יותר, (והרי באמת אינו מרויח יותר ממה שקצוב לו, והיה מספיק לו פחות השתדלות להגיע למה שקצוב לו), ואמנם הסוחרים מצפים לגמול בעולם הזה, והתלמידים חכמים מצפים לגמול שאינו מוחשי בארנק המלא בערב אבל נלמד מזה שהאמונה גורמת שאין לחץ ואין סבל, אלא רצון ותקוה, כי אם בטוחים ברווחים המשותפים, אין כאן איחור על חשבון הבית.

עזר כנגדו

והנה בתורה נאמר על האשה אעשה לו עזר כנגדו ונלקחה עצם מעצמיו של האדם להודיע שהם אחד, כדכתיב זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד, וביאר הרמב"ן שהיא חלק ממנו יותר ממה שהוא חלק מאביו ואמו, ומובא בספרים כמדומה מהזהר שאיש ואשתו הם נשמה אחת שיורדין יחד ומתחלקין בעולם הזה לשני גופים, והרי האדם אינו הבשר אלא הנשמה, ואשתו היא כגופו ממש, ואדם הראשון נברא זכר ונקבה כאחת, כדכתיב אחור וקדם צרתני, וכאשר יודעים את זה הרי כמו שלא שייך תרעומת יד ימינו על יד שמאלו ולא תרעומת נפשו על צלעותיו, כך לא שייך באיש ואשתו, שהרי הם כנשמה אחת וחלק אחד, וההצלחה בתורה ומעשים טובים משותפת בעצמותו, ולא רק בגמול כיששכר וזבולון.

והתורה פטרה את הנשים מתלמוד תורה וממצות עשה שהזמן גרמא ויעויין באבודרהם ועוד מפרשים שזה כדי שיהיו פנויות להיות עזר לבעליהן והיינו כדי שיוכלו בעליהן לשקוט על תלמודן, כמו שנתפרש בפרק אשת חיל מי ימצא, ואמרו

שם במדרש הובא בילקוט שהפרק אשת חיל שמשבח את האשה בכל הפסוקים לפי סדר א' ב' שכמו שניתנה תורה בכ"ב אותיות כך הקדוש ברוך הוא משבח את הנשים הכשרות בכ"ב אותיות, וכן פטרה התורה את הנשואות מכיבוד אב ואם כדי שיהיו פנויות לסייע לבעליהן, ואפילו ממורא אב ואם הם פטורות, כדדרשינן איש אמו ואביו תיראו למה נאמר איש לאפוקי אשה שמשועבדת למורא בעלה, ואחר כך נאמר תיראו לשון רבים שפנויה חייבת בכיבוד אב ואם, וכן בנשואה במה שאינו מפריע במורא בעלה, הרי שחלוקת התפקידים לדבר המושלם כבר נקבע בתורה.

להתפלל על הצלחת הבעל

ויש לאשה להתפלל בכל עת להצלחת בעלה ובניה בתורה ויראת שמים ובכל מדה נכונה, וכשמתפללים באופן פרטי על כל יום ועל כל עת, רואים הסייעתא דשמיא ומתחברים לזה יותר, וכן להתפלל שלא יצטרכו לבטלם מתלמוד תורה, וגם כשמבטלים אותם בהכרח, צריך להרגיש שגם זה למען התורה, כי לפעמים אם נמתח את החבל יותר מדאי הרי הוא עתיד להקרע ובסוף יהא הביטול גדול יותר.

מהי מסירות נפש לתורה - מכתב

מסירות נפש לתורה אינה בזה שנותנים לבעל ללמוד בכולל, וללמוד מאוחר בלילה עם חברותא, זה הרבה מאוד אבל זה לא מספיק, מסירות נפש זה נקרא שאם בדרך לכולל הוא עובר בין כה בבנק, אז למה שלא יוציא את הצ'ק, או יביא משהו מהבית או מהעבודה, באלו וכיוצא בזה טמון סוד ההצלחה, כמובן אם לא עושים כך, כי עיקר הצלחת הלימוד הוא הרצוף והבלתי נפסק, וכל הפסק אפילו קטן יש בו היזק גדול יותר מן הזמן שהוא מפסיק, ופעם המשילו את הלימוד הרצוף לצום שכל שעה נוספת קשה בהרבה מהקודמת, ואחר כך אמרו שצום זה בכלל לא משל, כי בלימוד כל שעה זה כפל כפלים שאין דמיון מהשעה הראשונה לשניה, ואינו דומה הפסק סתם להפסק של עסק אחר, למשל הפסק של שיחה הוא מזיק הרבה יותר מהפסק של שינה, וכן הפסק של כניסה לבנק גרוע בהרבה מביטול של כפל זמן בטיול, ועוד כהנה.

עצם המושג של התורה זה דבר שלמעלה מהשגתנו, וגם למעלה מהשגת האדם בכלל, כמו שאמרו חז"ל איסתכל באורייתא וברא עלמא, והתורה קדמה לעולם אלפים דורות, וקודם שנתנה לנו בסיני, היא היתה בבעלות העליונים, ועכשיו היא של בני", כ"ז דברים שלמעלה מהשגתנו, אבל אנו רואים מזה שהתורה היא מעל כל המעשים, ולכן אין גם פלא שהדברים שהתורה פועלת בלומדיה, הם שלא בתחום ההבנה, ובאמת אין לימוד התורה כלימוד המוסר המשפיע על האדם בדרך הטבע, אלא ברור שהשפעת התורה על האדם אינה טבעית כלל, ולכן אין מקום להתפלאות איך יתכן שאחרי לימוד דף גמרא, החכים הפתי, והגאותן נהיה עניו, והרשע צדיק, והרעבתן צנוע

[ובאמת הדברים גם מובנים, וכמו שהיה אומר הגר"ח מבריסק ז"ל שאפשר היה לברוא עולם שהגזל יקיים אותו והחסד יחריב אותו, אלא שאסתכל באורייתא וברא עלמא, ומכיון שהתורה היא הקובעת את המדות הטובות, אין פלא שלומדיה אשר נעשים חלק מן התורה, מקבלים את המדות וכל מה שטוב בעולם, כי הרי התורה שהם חלק ממנה הם מכתיבים לעולם מה טוב, אלא שהדברים שזוכים על ידי התורה הם עוד יותר מזה]

וכן אמרו במשנה רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו, נקרא רע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, משמח את המקום, משמח את הבריות, ומלבשתו ענוה ויראה, ומכשרתו להיות צדיק, וחסידי, וישר, ומרחקתו מן החטא, ומקרבתו לידי זכות, ונהנין ממנו עצה, ותושיה, בינה, וגבורה כו', ונותנת לו מלכות וממשלה, וחקור דין, ומגליל לו רזי תורה, ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, והוי צנוע, וארך רוח, ומוחל על עלבונו, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים, ומי כמונו רואה כל זה בחוש, אחת מהן לא נעדרה, וגם ידענו ידיעה ברורה שהכל אך ורק מעסק התורה לשמה, והנה חז"ל מבטיחים הכל במשנה זו,

מן האמור נלמד שיש לכוין את כל מלחמת החיים על לימוד התורה, והשאר ממילא יבא, כהבטחת חז"ל.

מסירות לדציפות הלימוד - מכתב

...יש לזכור ולדעת שכח התורה עיקרו ברציפות ובשלמות הנפש, ואמר אב"י עירובין ס"ה א' אי אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי, פירש רש"י אפילו ציווי עבודה קלה היתה מבטלת אותי, והיינו אם הייתי צריך להביא לה את התבשיל, הרי זה כבר היה מפריע לי מללמוד ולא הייתי מגיע למעלה שהגעתי, ולשונו של אב"י שלא הייתי יכול ללמוד, וכן רבא אמר אי קרצתן כינה לא תנאי, אם היה מפריע ליה עקיצת כינה לא הייתי יכול ללמוד, וטעות גדולה היא לחשב את הזמן של הביטול כאילו הוא נערך כפי שיעורו, שהרי הגורם להפסיק באמצע הלימוד הרי זה כמחמם מים וכל שעה כשמתקרבים לרתיחה מורידם לעשר דקות מהאש, והרבה יותר מזה מפריע הדבר בכח התורה, ולהתחיל כל פעם מחדש בעיון, זה מחליש את כח התורה גם החשובי וגם הסגולי, וגם מפסיד את השלוח הנצרכת ללימוד, כמו שהבאנו מאב"י ורבא לעיל, לכן יש לרכז את כל הדברים הנצרכים יחד, ועדיף שעה נוספת במרוכז, מכמה דקות של הפרעה מפוזרות באמצע הלימודים.

עוד טעות גדולה השולטת על כולם, היא המחשבה שקודם נסדר הכל ואחר כך נוכל ללמוד בשקט, והמציאות מוכיחה ההיפך, שאם רוצים לגמור הכל, יש הפרעות כל הזמן, ולבסוף לא גומרים ולא לומדים, ואם תופסים תחלה מה שבטוח שאפשר ללמוד, אפילו שעה אחת, הרי אחר כך יש סייעתא דשמיא שיחסכו דברים מסוימים, ועוד נסים נסתרים ומהשעה ימשכו שעתים ושלש, וגם אחר כך יגמר יותר מהר עם סיפוק ועם הריחוק של הלימוד, כמו ששנינו אל תאמר כשאָפְּנָה אשנה שמה לא תפנה, אלא כשאשנה תחלה את המעט הפנוי שיש לי לפי החשבון אחר כך אפנה לעסקי.

והנה טועות הנשים החושבות שסך הכל הפרעתי מן התורה חצי שעה ביום וחצי שעה שם, ואינם יודעות שכל הפרעה מפסיקה את הרציפות ואת שלוות המחשבה וזה כמו להוריד סיר מהאש מפעם לפעם חצי שעה שלעולם לא יתבשל, ובישול האדם בכור האש של התורה אינו כבישול בשר וצריך היתוך גדול לזכך נפשו, וכן ידיעת התורה והבנת עומק הדברים מצריכה עמל רצוף בשלמות הנפש, ובצירוף כח אש קדושת התורה מגיעים לידיעת הדברים, וכל הפסקה מקררת ועוקרת הרבה יותר ממה שנראה מבחוץ, ובגמרא עירובין ס"ה א' אמר אב"י אי אמרה לי אם קריב כותחא

לא תנאי, פירש רש"י שאם היתה מבקשת ממנו אפילו ציווי עבודה קלה היתה מבטלת אותי, הרי שאמו של אביי לא ביקשה ממנו שום דבר אפילו להביא לה תבלין לשלחן, וכן פירש ר"ח אילו היתה מעסקת אותו לתשמיש הבית והיתה נטרחת דעתו לא הוינא יכול למגרס, ורבא אמר אי קרצתן כינה לא תנאי, ופירש ר"ח כלומר אילו היו הכינים נושכים אותו לא הוינא יכול למיגרס, ומבואר בגמרא במקום אחר עומק עיונו של רבא שהוא עצמו דרך על אצבע שלו וירד ממנה דם ולא שם לב מעומק העיון, ואף על פי כן אמר שהפרעה קלה כזו היתה מגרעת בכח תלמודו.

ואמנם לא ברגע אחד יכולים לטפס ולשחרר את הבעל מכל עזרה, אבל השאיפה צריכה להיות בכוון הזה ולהוסיף חיל בהשתדלות לזה, והסייעתא דשמיא תגיע בהתאם למסירות נפש, וכמו שאמרו במדרש אמר רבי ביסנא אין אדם בעולם בלא יסורין חושש בשיניו אינו יכול לישון, בעינו אינו יכול לישון, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי אשרי הגבר אשר תיסרנו.. מתורתך תלמדנו, זאת אומרת שכל מה שאדם סובל בשביל התורה היה סובל כך מכאבים וצרות, ועכשיו הרויח שמלבד שהיסורים מורידים לו מהחשבון, גם הרויח תורה ושכר מצות תלמוד תורה, אבל אין אדם מפסיד ממנוחת חייו בגלל התורה, אלא מחליף את יסוריו ליסורי התורה.

משים עצמו אכזרי

"שחורות כעורב" - במי אתה מוצאן כו' רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני ביתו כעורב", (עירובין כ"ב א').

ביאר הרב זללה"ה שבדוקא אמרו מי "שמשים" עצמו, ולא מי שנעשה אכזרי, כי בודאי שצריך לרחם, ולהתחשב, אלא שנדמה לאנשים שהוא אכזרי, וזהו משים עצמו "אבל באמת הוא הרחמן" האמיתי, וכלשון הגר"א.

מי שמשכיל להגיע עם בני ביתו להבנת הדברים כפשוטן, להבנת תכלית החיים, ושאין טוב בעולם אלא תורה, ושמשאת שאיפתן היא ה"נטרן לגוברייהו", ושעסק תורתו שלו הוא עסק של שותפות, וכשהוא הולך ללמוד הוא כסוחר ההולך להביא את הממון הביתה, זכה, שאין צורך במסירות נפש, ולא שהקשיים מתקטנים, אלא אדרבה אין שום קושי, כי זו היא השאיפה והרצון, והכוחות גדלים פי כמה.

ככל שאדם בונה את העבודה על מסירות נפש, הוא מוגבל לפי כוחות הנפש שלו, והרי כידוע כוחות הנפש מוגבלים, וגם אם מוסר את כל הנפש סוף סוף הנפש יש לה גבול, אבל כאשר הדברים בנויים על הבנה ושמחה ורצון, מקבלים כוחות חדשים, והמחזה הזה ניתן לראות מידי יום ביומו שאנשים שנמצאים באיזה תחרות וכיוצא בזה מקבלים כוחות מיוחדים שלא היו מעלים על דעתם שהם קיימים בהם, והם ערים לילות כימים בגבורה, הא למדת, שהאתגר והשמחה נוסכים באדם כוחות הרבה מעבר למה שיכול להגיע מתוך החלטה של מסירות נפש.

אם האדם מצליח להסביר ולהחדיר בבית את ההרגשה שאם הוא מרחם על בני ביתו וממעט מלימודו הוא לא באמת עוזר בזה, אלא להיפך, לא יצטרכו בזה מסירות נפש אלא יהיה כאן שמחת הנפש, ומובא מהגר"א בלשון זו הרחמניות היא כמעט אכזריות בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, ורחמנות שהיא בלי טורח ודאגה, ובלא ביטול תורה, זו מצוה רבה היא, רק שלא יזיק לעול תורה מטירת הזמן, רק בדבר מועט, ובשיחה קלה יזהר שלא יעבור מקלה לחמורה."

אם בני הבית מרגישים וחיים את האמת היטב, הרי זה השאיפות וא"צ מסירות נפש. אבל אם לא זוכים להנחיל הדברים כראוי, וגם אין מרגישים זאת, ופעמים הדבר מגיע מחוסר סיפוק והרגשת התקדמות בלימוד, אזי גם בבית אין הדברים מתקבלים בטבעיות ובשמחה, ומרגישים מסירות נפש, ואז הכוחות מוגבלים, ומשתנים לפי דרגת כוחות הנפש.

כאשר מבהירים את המסר הזה לעצמו ולבני ביתו, כל הקשיים מתגמדים, כי הרי פשוט שקשה לנו, כי כך בחרנו, בחרנו שיהיה לנו קושי בעולם הזה ע"מ שנזכה לעשות רצונו, ולעסוק בתורה, והנה כאשר האדם מקבל מעמד חשוב של רב וכיוצא בזה, יותר קל להעריך ולהבין בבירור שהנה הם נמצאים בפסגת השאיפות, ומשתלם לוותר על הנוחיות לתועלת התכלית המקווה, ויש לאדם להבהיר בביתו, שמי שזכה להיות אברך פשוט שיושב ולומד זכה למה שכל הרבנים הגדולים היו שואפים לו, וכמו שכתב הגרע"א במכתבו שסיכם עם אשתו שברגע שיוכל לעזוב את הרבנות, ישכיר את עצמו להיות שומר לילה, ומזה הם יתפרנסו העיקר לברוח מן הרבנות. והמתבונן בכל תלאותיו בקשיי הפרנסה, יראה בחוש את ההשגחה הפרטית עליו, באורח פלא.

בסדרי הלימוד

רגילים לחשוב, ובצדק, שהיום הוא אמנם קודש קדשים ללימוד התורה, ואם יש איזה עיסוק צריך לדחותו לשעות הלילה, ומרגישים בכך שהביטול הוא על חשבון השינה ולא על חשבון הלימוד, ואמנם מחשבה ראויה היא, אבל יש להתבונן ולדעת שלילה אינו זמן הפקר, והנזקים ללימוד הנגרמים מכך הם גדולים, ויש להחדיר לידיעה שזמן שינה הוא גם זמן של לימוד, ואף חמור מכך.

מצוי שאברך מגיע הביתה בלילה ומתחיל לעזור בבית ואין את הלחץ להזדרז, כי זה הרי לא על חשבון הסדר, וכך נמרח הזמן, ולמחרת מתקיים בו מה שאמרו "כל המנמנם בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים", [פירש רש"י משכח לימודו ואינו נזכר אלא לסירוגין] שנאמר וקרעים תלביש נומה", (סנהדרין ע"א א', והובא בשלחן ערוך יו"ד סימן רמ"ו), ומחליש את כל לימוד היום ללימוד בעיפות, וחומרתו גדולה, שמקלקל את כל רמת הלימוד, ותורתו נעשית קרעים קרעים, וגורם נזק לכלל יושבי בית המדרש שנותן הרגשה של רפיון והחלשת הסדר, וכאילו זהו דבר מקובל לנמנם באמצע הסדר.

ובאמת ההפסד בזה רב מאוד, כי כשמתעסק בלילה, הוא מרגיש שזהו על חשבון זמן שאין בו חוב תלמוד תורה, כאילו על חשבון השינה, ואין לו גורם המזרז, ונמשך הזמן ללא גבול, ובמציאות כל עיסוק ועזרה שעושה בלילה תהיה פי כמה וכמה זמן ממה שעושה כאשר מרגיש את הלחץ לחזור לתלמודו.

לימוד תורה אינו כעבודת חנווני, שיכול להיות ערני או עייף ולעשות מלאכתו בשוה, בלימוד תורה החילוק בין כשעייף לשאינו עייף הוא כגבוה שמים מעל הארץ.

ויש להתבונן בזה שהחלטה על העיסוק בלילה היא כהחלטה על עיסוק ביום, וגם כשמחליט שהדבר מצדיק להיבטל מן הלימוד, אם הוא באמת יודע לייקר עיתותיו ולהזהר מהפסד זמן שאינו מוכרח ממש לפעמים יתכן שיש עדיפות לעשות את זה ביום, מלעשות בלילה שאין מרגישים איבוד הזמן כראוי. וכשהוא עושה ביום בהכרח ישקול היטב האם הדבר באמת מצדיק הפסד הלימוד, וגם אם יחליט לעשות כן, יקח לו הדבר רבע מהזמן, לפי שהוא מבין שצריך להזדרז מאוד.

